Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Der neyer "Seyfer ha-droshes̀"

a bukh fir ale Iden ; enṭhalṭ ariber hunderṭ droshes̀

Sefer Be-reshit - parasha Be-reshit

Shṿemer, Shemuʾel
שוועמער, שמואל

Iaşi, 1936

Parasha Noach

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-4426

Visual Library

נ ח·

א.

טעמא: א גאנצער און א האלבער איד, די מצות שבין אדם למקום און די מצות שבין אדם לחברו.

די גאַנצע תורה פון בראשית ביז לעיני כל ישראל איז הייליג, די ווערטער פונ׳ם פסוק ותמנע היתה פלגש [1]) האבען די אייגענע קדושה ווי די ווערטער פונ׳ם פסוק, שמע ישראל ה׳ אלקינו ה׳ אחד, [2]) פון דעסטוועגען מאַכען אויף אונז א בעזונדערען איינדרוק די שעהנע און אינטערעסאַנטע ערצעהלונגען פון די וויכטערדיגע סדרות, נאָך אלס קינדער, ווען מיר האָבען געלערענט בא אונזער אַמאָליגען רבי אין אלטען חדר — אט דער רבי מיט דעם חדר פון וועלכע אונזער יונגער דור האָט שוין נישט קיין שום בעגריף — געדענק איך נאָך די בעגייסטערונג וואס מיר האבען געהאט ווען מיר זענען געזעסען אר׳ם טיש אין די ווינטערדיגע אויפדערנאַכטען און מיר האַבען מיט א בעזונדערע פיאַטעט אוים געהערט פונ׳ם רבי, וועלכער האט בא אונז אין די אויגען אויסגעזעהען ממש ווי א מלאך אלקים, די שעהנע און רייצענדע מעשיות פון די ווינטערדיגע סדרות וועלכע האבען געווירקט אויף אונזערע קינדערישע ווייכע הערצעליך און האבען אין זיי איינגעפלאנצט אַ סימפאַטי און א וואַרימע ליבע, רעספעקט און דרך ארץ צו דער אידישע תורה, וועלכע האט אייביג נישט אויסגעוועפט און מיר זענען פארבליבען הייסע טרייע תורה אידען אויף אונזערען גאַנצען לעבען, ווען מיר זענען אויך גרויס געווארען און זיך צושפרייט אין דער גרויסער און ברייטער וועלט איז אין אונזערע הערצער פארבליבען איינגעפלאנצט אהבה אין דרך ארץ צו דער אידישע תורה און צו דער אידישער אמונה.

איך געדענק נאָך היינט וואס פאר אַ איינדריק עס האט אויף אונז קינדער געמאַכט די געשיכטע פון נח מיט זיין תבה און דער גאַנצער פראָצעס פונ׳ם מבול, איך געדענק נאך איצט, גלייך ווי נעכטען איז עס געווען, ווי אזוי דער רבי האט אונז פאַרטייטשט דעם פסוק, אלה תולדות נח, נח איש צדיק תמים הי׳ בדורותיו, דאס זענען די קינדער פון נח, נח איז געווען א גאַנצער צדיק אין זיינע דורות, רבי,

---

1) בראשית ל״ו. 2) דברים ו.

האָט א יונגעלע מיט גרויס דרך ארץ געוואָגט צו פרעגען, וואס הייסט א גאנצער צדיק, איז דען אויך פאַרהאנען א האַלבער צו א פירטעל צדיק, וואס די תורה זאגט אויף נח'ן אַז ער איז געווען אַ צדיק תמים, אַ גאנצער צדיק? פאַרשטייסטי מיין קינד, האָט איהם דער רבי מיט א ליבליכען גלעט אויפ'ן בעקעלע געענפערט, אין א קליין שטעטיל הייסט דער א שניידער וועלכער קען אויפנייען א גאנצען קאסטיום, די אויזען מיט'ן וועסטעל מיט'ן רעקעל, ווען איינער פון אונזער שטעטעל זאל אריין קומען צו מאשקי שניידער ער זאל איהם אויפנייען א קאָסטיום און מאשקע זאל איהם זאגען אַז ער קען נאר אויפנייען די אויזען אבער דאס וועסטעל און דאס רעקעל קען ער נישט אויפנייען, וואלט זיך יענער באלד אויסגעלאכט פון איהם און וואלט איהם אויפ'ן ארט געזאגט, זענט איהר נישט קיין שניידער, אין א גרויסער שטאט איז אבער נישט אַזוי, דארט רופט מען אויך א שניידער, דעם וועלכער קען נייען נור אויזען, אָדער נור וועסטלעך אדער רעקלעך, נאך אין א גרעסערער שטאט, ווי לאָנדאָן, נוי־יאָרק וכדומה, הייסט אויך א שניידער דער וואס נייט אָן בלויז קנעפלעך, אַ אנדערער וואס נייט איין די קעשענעס און נאך א אנדערער וואס נייט איין די ארבעל, יעדער פון די הייסט א שניידער, דאס זעלבע איז מיט אידישקייט אויך, אין אונזער אלטער היים, אין קליינעם שטעטעל פון רוסלאַנד אָדער פוילען, האָט געהייסען אַ איד, דער וואס האט מקיים געווען די גאנצע תורה, געלעגט תפילין, געדאַווענט בצבור, געהיט שבת, געגעסען כשר'ס, געגעבען צדקה, אין אַ גרויסער שטאט איז אָבער גאַנץ אנדערש, פאַרהאנען א איד וואס דאווענט, אַ אנדערער וואס גיט צדקה, א דריטער וועלכער איז נאַציאָנאַל געשטימט, דאַרט אין אונזער היים איז געווען גאנצע אידען, אין די גרויסע שטעט איז אבער דאָ האַלבע, פערטיל און שטיקליך אידען, דעריבער זאגט אונז די תורה אויף נח'ן איש צדיק תמים, דאס הייסט, נח איז געווען אַ גאנצער איד נישט קיין האלבער אָדער א פירטעל, און אַזוי האָט טאַקי השי"ת געזאגט צו אונזער פאטער אברהם, התהלך לפני והי' תמים [1] געהע פאַר מיר און זיי א גאַנצער איד, און אַזוי האט אונז אלע די תורה געזאגט, תמים תהי' עם ה' אלקיך [2] די תורה וויל גאנצע אידען נישט האַלבע אדער שטיקלעך אידען.

יא רבותי מ'ברויכט צו זיין אַ גאנצער איד, ליידער האָט אָבער דער גלות פון אונז אויסגעאַרבייט שטיקלעך אידען, מיר געפונען אין אונזערע צייטען אידען וואס האבען ליב צו טאהן א מצוה'לע אבער נישט אלע מצות, אַ מצוה'לע מקיים זיין מהיכי תיתא, אבער זיי אַנטלויפען נישט אויך פון קיין עבירות.

פאַרהאַן אַ אנעקדאָטע וועלכע מאלט מיט ריכטיגע פארבען דעם כאַראקטער פון אַ טייל פון היינטיגע אידען פון אונזער צייט.

---

1) בראשית י"ז. 2) דברים י"ח.

צוויי סוחרים, אידען פון פארשידענע שטעהט, האבען גענעכטיגט אין איין צימער און א האטעל אין ווארשא, אויף מאָרגען זענען זיי ביידע געגאַנגען באקוקען די שטאט, געהענדיג אזוי, האָט איינער פארלוירען זיין פאָרטמאָנע מיט געלד, דער צווייטער האָט עס אויף געהויבען, אָפגעגאנגען עטליכע טריט ווייטער, קעהרט אום דער איד וואס האט געפונען, יענעם זיין פארלוירענעם פאָרטמאָנע און זאגט צו איהם, מיר באַשערט א מצוה פון השבת אבידה.

אויף מאָרגען גאנץ פריה, כאפט זיך יענער איד, אז זיין פאָרטמאָנע מיט׳ן געלד איז ווידער ניטא, ער מאַכט א געפילדער מ׳הויבט אָן צו זוכען און מ׳געפינט דאס געלד באם צווייטען אידען, ווי הייסט דאס, פרעגט איהם יענער, נעכטען אז איהר האט אין גאס געפונען מיין געלד האט איר עס מיר אליין אומגעקערט, און דער נאך האט איהר עס אוועק גענגבה׳ט ? פארשטעהט איהר מיך — האָט יענער געענפערט — אומקערען א אבידה איז א מצוה, און אויף א מצוה בין איך אויך צו מאל א בעלן, אָבער פון א עבירה׳לע אנקלויף איך אויך נישט. אז איך האב געהאט א געלעגנהייט צו פראָווען א גנבה׳לע, פאר וואס נישט. ?

דיזער אנעקדאָט כאראקטיזירט דעם היינטיגען איד. פריהריגע אידען זענען געוועהען גאנצע אידען, א איד האָט געוואוסט אז ער מוז אבהיט׳ן אלע מצות און דארף אויסמיידען צו טאן א עבירה, היינט האבען מיר אבער שטיקלעך אידען, דער איד אין אונזערע צייטען האָט אפשר ליב צו טאן א מאל א מצוה׳לע, ער איז אבער אויך א בעלן אויף א עבירה. דער אמאליגער איד איז געווען אין דער בחינה פון עשה טוב און סור מרע, דער היינטיגער איד אבער איז טאקי צו מאל א עשה טוב, אבער נישט קיין סור מרע.

יא, א איד מוז זיין ביידע, אי א סור מרע אי א עשה טוב, א איד מוז זוכען מקיים צו זיין א מצוה אָבער זיך אויך אויסהיטען פון א עבדה אזוי ווי שלמה המלך האט געזאגט אין ענדע פון קהלת, נאך אלע פילאזאָפיען וועלכע ער האט דיסקוטירט אין דיזען בוך קומט ער צו דער קאנקלוזיע, סוף דבר הכל נשמע את אלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם, [1]) די ענדע פון די אלע דעבאטען פון דיזען ספר איז, אז זאלסט מורא האבען פאר גאט, דאס הייסט סור מרע, נישט צו טאן קיין שלעכטס, ואת מצותיו שמור, דאס הייסט מקיים צו זיין די מצות פון דער תורה, ווייל דאס איז דער תכלית פונ׳ם מענש.

נור אום בעסער צו פארשטעהען די ווערטער, כי זה „כל" האדם, מוז איך דא דערמאנען זעהר א אינטערעסאנטען מאמר פון אונזערע חכמים, אויפ׳ן פסוק, ואתן צאן מרעיתי אדם אתם [2]) דרשנ׳ען אונזערע חכמים, אתם קרוין אדם ואין אומות

1) קהלת י״ב. 2) יחזקאל ל״ד.

העולם קרוין אדם [1]) נור איהר אידען ווערט אנגערופען אדם אבער די אומות העולם ווערן נישט גערופען אדם, מיט דיזען מאמר האבען זיך בענוצט די גרעסטע שונאי ישראל, זעהט נור ווי די אידישע חכמים, דער תלמוד רעכענט נישט די פעלקער פאר קיין מענשען און זאגען אז נור אידען ווערן בעטיטעלט מיט'ן נאמען אדם, מענש, ווערענד אלע פעלקער זענען נישט ווערט צו טראגען אפילו דעם נאמען מענש, נאך היינט ווען איהר וועט רעדען אפילו מיט א אידישען משכיל וועט ער אייך באלד ווארפען אין פנים דעם דאָזיגען מאמר, אתם קרוים אדם ואין אומות העולם קרוין אדם, און וועט אייך דערביי זאָגען אז די שונאי ישראל זענען טאקי גערעכט וואס זיי האבען אונז פיינד, ווייל זיי זענען אין אונזערע אויגען נישט גערעכענט פאר קיין מענשען.

ווען מיר וועלען זיך אבער פארטיפען אין דיזען ענין וועט אונז באלד קלאר ווערען איבער וואָס דא האנדעלט זיך.

איהר גערענקט מן הסתם נאך פונ'ם חדר ארויס די עצה וואס יתרו האָט געגעבען משה'ן ווען ער האָט געזעהן אז ער משפט איינער אליין דאס גאנצע פאלק און עס איז צו א שווערע לאסט פאר איהם, האט ער איהם געזאגט: איעצך וגו' ואתה תחזה אנשי חיל יראי אלקים אנשי אמת שונאי בצע [2]) און זיי זאלען דיר צו העלפען אין דיזער ארבייט און משה האט געפונען פאר ריכטיג די עצה פון זיין שווער און האט איהם געפאלגט, אזוי ווי די תורה זאָגט אונז טאקי, וישמע משה לקול חותנו ויעש כל אשר אמר, דאס הייסט אז משה האט צו געהערט די ווערטער פון זיין שווינער פאטער און האט געטאן אלעס אזוי ווי ער האט געזאגט, אבער הערט א וואונדער, די תורה זאגט אונז ווייטער, ויבחר משה אנשי חיל ויתן אותם ראשים על העם, [3]) הייסט דען דאס געטאן אלעס, אזוי ווי ער האט געזאגט? יתרו האט דאך געזאגט, אנשי חיל, יראי אלקים, אנשי אמת, שונאי בצע, און משה האט אויסגעקליבען נור אנשי חיל?

נור הערט איין מאל אוים רבותי, ווען מיר בעטראכטען דעם חילוק פון א גרויסען מענש ביי די אומות העולם און א גרויסען מענש ביי אידען' זעהען מיר אז ביי זיי, ביי די אומות העולם קען זיין א גרויסער מענש וועלכער זאל זיך באמת אויסצייכנען איפ'ן געביט פון זיין אקטיוויטעט, צום ביישפיל, א גרויסער דיפלאמאט, א בעוואוסטער געגעראל, אדער א אוניווערזיטעטס פראפעסאר אדער א גרויסער מעדיצינער, און אין זיין פריוואטען לעבען זאל ער זיין א אונמאראלער מענש מיט שלעכטע מדות און דאס אלעס זאל איהם נישט שטערען צו זיין זאך מיט וועלכער ער צייכענט זיך אוים, בא אונז אידען איז אבער גאנץ אנדערש, א גרויסער מענש בא אידען מוז אויך אין זיינעם פריוואטען לעבען זיין הערליך און פיין, בא

1) יבמות ס"א. 2) שמות י"ח. 3) שם.

אונז אידען איז דא די לאזונג פון קדש עצמך במותר לך, אפילו אזעלכע זאכען וואס דעם אידען איז ערלויבט מוז ער עס אויך טאן מיט א בעזונדער פרעמליכקיט, ווען מיר דערמאנען די נעמען פון אונזערע גדולים ווי א ווילנער גאון, א נודע ביהודה, א רבי ר׳ יונתן אייבשיץ א חכם צבי א חתם סופר וכדומה, זעהען מיר פאר אונז מלאכים אין געשטאלט פון מענשען אין וועמענס לעבען מיר קענען נישט געפונען דעם קלענצטען פלעק.

איצט פארשטעהען מיר שוין, יתרו איז געוועזן א גוי און ער האט געוואוסט אז בא זיי קען זיין א איש חיל אבער ער זאל דערביי אויך זיין אונמאראל, דאריבער האט ער בעדארפט אויסרעכנען נעבען אנשי חיל אויך, יראי אלקים, אנשי אמת שונאי בצע, משה דאנענען האט אבער געוואוסט אז בא אידען ווען איינער איז א איש חיל איז ער שוין במילא מיט אלע מדות טובות און איז א ודאי א ירא אלקים א איש אמת און א שונא בצע, און דערפאר זאגט טאקי די תורה ויבחר משה אנשי חיל און רעכענט נישט אויס די איבריגע מעלות וואס יתרו האט אויסגערעכענט.

איצט פארשטעהען מיר שוין דעם דערמאנטען מאמר, ווי דער שטיינער איז פון אונזערע חכמים האבען זיי דא אויך גערעדט ברמז, פארשטעלט, אז נור פאר־שטענדינע מענשען זאלען פארשטעהען די כונה פון זייערע רייד, א פאלקאמענער מענש הייסט נאכ׳ן בעגריף פון אונזערע חכמים, נאר דער וועלכער איז ביידע, א סור מרע און א עשה טוב, דאס הייסט אז ער איז מקיים אלע מצות עשה פון דער תורה און איז נישט עובר אויף די מצות לא תעשה און דאס קען מען געפור־נען ברמז אינם ווארט אדם וואס איז די ראשי תבות פון אשמרה דרכי מחטא און אויך פון דרך מצותיך ארוץ, האבען אונזערע חכמים געוואלט זאגען אז נור מיר אידען וועלכע מיר זענען מקיים די מצות פון דער תורה און מיר זענען סור מרע און עשה טוב, ווערען אנגערופען אדם אין וועלכען ס׳איז מרומז דער סור מרע דורך די ראשי תבות פון אשמרה דרכי מחטא, און דער עשה טוב וועלכער איז מרומז אין די ראשי תבות פון דרך מצותיך ארוץ. דא האט זיך נישט געהאנ־דעלט פון דער איינפאכער טייטש פונ׳ם ווארט אדם, מענש, אז אונזערע חכמים זאלען זאגען אז נאר א איד איז א מענש און די אומות העולם זענען נישט קיין מענשען, דא האבען אונזערע חכמים אנגעדייטעט א העכערען געדאנק וואס איז בעהאלטען אין ווארט אדם, דער סור מרע און עשה טוב, דאס מקיים זיין די מצות עשה און לא תעשה, דארויף האבען זיי געזאגט, אתם קרוין אדם ואין אומות העולם קרוין אדם, און דאס האט שלמה געזאגט, סוף דבר הכל נשמע, את אלקים ירא דאס איז סור מרע, ואת מצותיו שמור, איז עשה טוב, כי זה „כל" האדם, ווייל דאס אלעס איז מרומז אין ווארט אדם וואס איז די ר״ת פון אשמרה דרכי מחטא און פון דרך מצותיך ארוץ.

יא רבותי מ'ברויך צו זיין א גאנצער איד, ליידער האט אבער דער גלות פון אונז אויסגעארבייט האלבע אידען פאראהנען בא אונז אידען וועלכע היטען אב נור די מצות שבין אדם למקום, דאווענען און לערנען און עסען כשר'ס וכדומה אבער ווען עס קומט צו די מצות שבין אדם להבירו, צדקה, העלפען נויטבעדאר־פטיגע, שטעהען זיי פון דער ווייטען, פאראהנען ווידער אנדערע וועלכע היטען די מצות שבין אדם להבירו, פילאנטראפישע אידען געבען צדקה אונטערשטיצען ארעמע אבער פון שבת, תפילין, כשרות ווילען זיי נישט וויסען, אט די דאזיגע הייסען נור האלבע אידען נישט קיין גאנצע אידען, אט אזעלכע אידען זענען דער פראדוקט פונ'ם גלות.

דערמיט פערשטעהען מיר וואס די תורה זאגט ויתן ה' אלי את שני לוחת האבנים, [1]) דארויף זאגט רש"י פון הז"ל ווענן, לוחת כתוב, חסר אהן א ויו, מלמד ששתיהן שוות, [2]) דאס הייסט אז דאריבער שטעהט אין דער תורה דאסווארט לוחת חסר אהן א ויו אין עס שטעהט נישט לוחות, עס זאל מיר ווייזען אזביידע לוחות זענען געווען גלייך, דאס הייסט או מ'זאל זיך נישט טועה זיין אין מיינען אז איין לוח איז געווען גרעסען אָדער לענגער פונ'ם צווייטען דער פאר זאגט אונז די תורה לוחת אהן א ויו מיר זאלען וויסען אז ביידע לוחות זענען געווען גלייך, אין אמת איז די זאך נישט פארשטענדליך, פאר וואס זאל עפיס איינפאלען אז די לוחות זענען נישט ביידע גלייך, מיר ווייסען אז ווען א גוטער מייסטער ארבעט אב א פארעל ארבייט זענען בודאי ביידע גלייך, וועט דען א גוטער שניידער מאכען א פאָר אויזען אז איין אויז זאל זיין לענגער אדער ברייטער פונ'ם צווייטען, צו וועט דען א גוטער שוסטער מאכען א פאר שיך זיי זאלן נישט זיין ביידע גלייך, און ווען די תורה זאגט והלחות מעשה אלקים המה, [3]) ווען וועט עס עפיס איינפאלען אז זיי זענען נישט ביידע גלייך, וואס די תורה האט צוליב דעם בע־דארפט שרייבען לוחת חסר אהן א ויו, כדי צו וויסען אז ביידע לוחות זענען געווען גלייך ?

דאריבער מוזען מיר זאגען אז דא איז בעהאלטען א גאנץ אנדערע כונה, אזוי ווי מיר ווייסען אז אויף ביידע לחות זענען געווען געשריבען די עשרת הדברות אויף יעדען לוח פינף געבאט, און ווען מיר בעטראכטען גוט די דברות וואס אויף יעדען לוח, זעהען מיר אז אויף איין לוח איז געווען אנגעשריבען אזעלכע וואס איז נוגע נאר בין אדם למקום, אזוי ווי, אנכי ה' אלקיך, לא יהי' לך אלקים אחרים, לא תשא את שם ה' לשוא, וכדומה, און אויפ'ן צווייטען לוח איז געווען אנגעשריבען מצות שבין אדם להברו, ווי לא ת־צח, לא תגנוב, לא תנאף לא תחמוד וכו'. איצט טאמער וועט איינער קומען און זאגען אז דער לוח אויף וועלכען

1) דברים ט. 2) רש"י שם. 3) שמות ל"ב.

עס זענען אנגעשריבען די מצות שבין אדם למקום איז וויכטינגער און א אנדערער וועט קומען און זאגען פארקערט, דער אנדערער לוח אויף וועלכען עס זענען אנגעשריבען די מצות שבין אדם לחברו איז וויכטינגער, דאריבער האט די תורה געשריבען לוחת אהן א ויו, עס זאל מיר ציינגען אזביידע לחות זענען גלייך, דאס הייסט אזביידע זענען פון איין ווערט און מיר קענען נישט זאגען אז איינער איז וויכטיגער פונם אנדערען, דאס הייסט מלמד ששתיהן שוות, זענען בידע פון איין ווערט און א־ין וויכטיגקייט.

לויט דעם קענען מיר אויך פארשטעהען די כונה פון דער משנה אל יעמוד אדם ברשות הרבים וירוק ברשות היחיד ואל יעמוד אדם ברשות היחיד וירוק ברשות הרבים, 1) א חוץ דעם דין וואס די משנה קומט אונז לערנען אז מ׳טאר נישט אום שבת א־יין שפייען פונ׳ם רשות היחיד און רשות הרבים און פארקערט, קענען מיר אין די ווערטער פון דער משנה אויך געפונען א רמז צו דעם וואס מיר האבן גאזאגט.

נור רבותי, דא וועט קומען א איד און א פרעג טאהן, ווענן וואס האט מען גאר אינגאנצען בעדארפט צוויי לחות, האט דען השי״ת נישט געקענט אנשרייבען אלע צעהן דברות אויף איין לוח, דער תירוץ איז אבער דער זעלבער, וואלטען אויף דעם איינעם לוח געווען צום ערשטען די מצות שבין אדם למקום, וואלטען געקומען מענשען און געזאגט אז די מצות שבין אדם למקום זענען וויכטיגער א סימן אז אויפ׳ן לוח שטעהען זיי די ערשטע, וואלטען ווידער געווען די מצות שבין אדם לחברו צום ערשטען וואלט מען געזאגט אז די דאזיגע מצות זענען חשובער, דאריבער האט דער אויבערשטער גענעבען די עשרת הדברות אנגעשריבען אויף צוויי לחות צו ווייזען דערמיט אז דיביידע סארטען מצות זענען פון איינע און די זעלבע וויכטיגקייט.

נור ווען מיר בעטראכטען גוט די ביידע סארטען מצות, שבין אדם למקום ושבין אדם לחברו, זעהען מיר אז די ערשטע זענען בבחינת רשות היחיד, ווען א איד דאווענט און לעגט תפלין אדער ער איז מקיים א אנדער מצוה שבין אדם למקום האט ער נישט צו טאן מיט קיין אנדערען, דא האט דער מענש צו טאן מיט׳ן רבונו של עולם אליין, ווען א איד איז אבער מקיים די מצות שבין אדם לחברו, הייסט עס אז ער געפינט זיך אין א רשות הרבים ווייל דא האט ער שוין צו טאן מיט דער וועלט, ווען ער ברויכט הערליך צו האנדלען געבען צדקה וכדומה קומט אויס אז ער שטעהט אין א רשות הרבים, זאגען אונז אונזערע חכמים אל יעמוד אדם בישות היחיד וירוק ברשות הרבים, דאס הייסט אז דער וואס שטעהט אין רשות היחיד און איז מקיים די מצות שבין אדם למקום, זאל נישט אריין

1) עירובין פ״י מ״ה.

שפייען אין רשות הרבים, ער זאל נישט זאגען אז די מצות שבין אדם לחברו האבן נישט קיין ווערט, און ווידער פארקערט, אל יעמוד אדם ברשות הרבים וירוק ברשות היחיד. דאס הייסט, דער וואס איז מקיים די מצות שבין אדם לחברו, זאל נישט אריין שפייען אין רשות היחיד און זאגען אז די מצות שבין אדם למקום האבען נישט קיין ווערט, ווייל ביידע, די מצות שבין אדם למקום און די מצות שבין אדם לחברו זענען פון איין וויכטינקייט.

נור אזוי ווי מיר לעבן אין א דור וואס מיר האבען פיל קלוגע אידען וועלכע בעהויפטען, אז דער עיקר איז טאקי נאר די מצות שבין אדם לחברו, מ'זאל העלפען נויטבעדערפטיגונג הערליך האנדלען נישט רויבען און נישט גזלנען נישט גנבינען און פארלייקענען, און די מצות שבין אדם למקום מורא האבען פאר גאט תפילין, ציצית, שבת, אתרוג, סוכה מצות וכדומה, די אלע זאכען זענען נאר אין גאנצען איבריג. קומט אבער די פראקטיק און צייגט אונז אז עס איז נישט אזוי, ווייל דארט וואו עס איז נישטו קיין פארכט פאר גאט איז אויך נישטו קיין מענש־ליכקייט, אזוי ווי דער פסוק זאגט אונז טאקי אין דער היינטיגער סדרה ותשחת הארץ לפני האלקים, ווייל עס איז נישט געווען בא די מענשען קיין גאטהייט, ותמלא הארץ חמס, [1] האט זיך דערפון גענומען וואס די וועלט איז געווארן פול מיט רויב, און דאס זעלבע זאגט אונז אויך די תורה אויף א צווייטען ארט, ונפש כי תחטא ומעלה מעל בה', וועט זיין די ענדע אז, וכחש בעמתו. [2]

לויט דעם פארשטעהן מיר זעהר א וויכטיגן ענין אין דער תורה, ווען משה איז געקומען מיט די לוחות און האט דערזעהען ווי די אידן האבן געמאכט דעם ענל, זאגט אונז דער פסוק, וישלך מידו את הלחות, [3] ווען מיר באמערקען זעהען מיר אז דער כתיב איז מידו, וואס איז טייטש איין האנד, און דער קרי איז, מידיו וואס איז טייטש ביידע הענד, דעם כתיב מיט'ן קרי קענען מיר פארשטעהען אזוי, ווי מיר האבן פריר געזאגט איז אויף איין לוח געווען אנגעשריבן די מצות שבין אדם למקום און אויף איין לוח איז געווען אנגעשריבן די מצות שבין אדם לחברו, אז משה איז געקומען מיט די לוחות האט ער געהאלטען איין לוח אין איין האנד און דעם צווייטען לוח אין דער צווייטער האנד, ווען ער האט דערזעהען אז די אידען האבען געמאכט דעם ענל, האט ער געדענקט נו אידען האבען דאך נור געזינדיגט געגן גאט דערמיט וואס זיי האבן געמאכט דעם ענל, וועט ער ארוב ווארפען נור דעם לוח אויף וועלכען עס זענען אנגעשריבען די מצות שבין אדם למקום און זיי וועלען בלייבען מיט'ן צווייטען לוח אויף וועלכען עס זענען אנגע־שריבען די מצות שבין אדם לחברו, ער האט זיך אבער אויפ'ן ארט באדענקט, אז אויב זיי האלטען נישט פון די מצות שבין אדם למקום, איז אומזוסט, וועלען זיי

---

1) בראשית ו. 2) ויקרא ה. 3) שמות ל״ב.

נישט מקיים זיין די מצות שבין אדם לחברו אויך, ווייל דארט וואו ס'איז נישטו קיין גאטהייט איז נישטו קיין מענשליכקייט אויך און האט אראב געווארפען פון דער צווייטער האנד אויך דעם לוח אויף וועלכען עס זענען געווען אנגעשריבן די מצות שבין אדם לחברו, דאריבער זאגט דער פסוק, וישלך את הלחות מידו און דער קרי איז מידיו, ווייל צום ערשטן האט ער טאקי אראב געווארפן איין לוח פון איין האנד, אבער באלד האט ער אראב געווארפן דעם צווייטען לוח פון דער צווייטער האנד.

אבער פון וואנען האט זיך גענומען די שפאלטונג בא אידען פון וואנען האט זיך געבילדעט בא אידען אזעלכע צוויי פארטייען, וואס א טייל זאלן האלטען פון די מצות שבין אדם למקום און אנדערע פון די מצות שבין אדם לחברו ? דאס האט זיך גענומען דערפון וואס יעדער מיינט אז נור בא איהם איז דער אמת, ווייל אזוי ווי דער מענש איז נאר באשאפען געווארן איז דער אמת געווארן צו שפאל־טען און יעדער האט געכאפט א אנדער אמת אזוי ווי די חכמי המדרש זאגן אונז, בשעה שברא הקב"ה את האדם נעשו מלאכי השרת כתות כת"ת וכו' חסד אמר יברא שכלו מלא חסדים, אמת אמר אל יברא שכלו מלא שקרים וכו', מה עשה הקב"ה נטל אמת והשליכו ארצה שנאמר ותשלך אמת ארצה, [1]) און אזוי ווי גאט האט אראב געשליידערט דעם אמת פונ'ם הימעל צו דער עיד, איז דער אמת צו־בראכען געווארן אויף שטיקער און יעדער האט געכאפט א שטיק, פון דאמעלס אן איז קיין גאנצער אמת נישטו בא קיינעם, נור א צובראכענער אמת און יעדער מיינט אז דער ריכטיגער אמת איז נור בא איהם נישט בא קיין אנדערען, און דער פאר ווייל יעדער האט א אנדער אמת איז באשאפען געווארען פארשידענע אידיאלען, פארשידענע אידעען ארום וועלכע מענשען רייסען זיך ארום און עס ווערט פארגאסען טייכען און גאנצע ימים מענשען בלוט...

דער מיט פארשטעהען מיר זעהר א אינטערעסאנטען מדרש, לשעבר זה אלי ואנוהו לעתיד, הנה אלקינו זה קוינו לו, [2]) די חכמי המדרש האבן אונז מיט די עט־ליכע ווערטער ענטדעקט זעהר א טיפען געדאנק, זיי האבן אונז געוואלט זאגן אז כל זמן מענשען וועלן זיך אזוי פירען אז יעדער וועט זאגען אז בא איהם איז דער אמת, זיין אידיאל איז דער ריכטיגער, זיין גאט איז דער אמת'ער, דאס הייסט יעדער וועט האבען א בעזונדער אידיאל, וועט די אמת'ע ישועה נישט קענען קומען אויף די מענשהייט, נור דאן ווען עס וועלן פארוויקליכט ווערן די רייד פון אונזערע נביאים אז אלע מענשען וועלן האבן איין אמת, איין אידיאל, איין גאט, דאמעלס וועט קומען די ישועה, דאס מיינען זיי לשעבר זה „אלי" ואנוהו, האט יעדער א בעזונדער גאט און זאגט אז זיינער איז דער אמת'ער, אבער לעתיד אין דער קינ־

---

1) בר"ר פ'. 2) ילקוט רמז קל"ו.

פטינער צייט, ווען אלע מענשען צוזאמען וועלן זאגן הנה .אלקינו׳ זה קיוינו לו, מיר האבען אלע איין גאט, דאמעלס, ויושיענו, וועט קומען די ישועה, די אמתע הילף.

איצט ווערט אונז שוין פארשטענדליך, נאך א שווערער מדרש אויפ׳ן פסוק, אז הוחל לקרא בשם ה׳ זאגן די הכמי המדרש, דור אנוש אין לו חלק לעולם הבא, [1] אונזער׳ע חכמים ענטדעקען אונז מיט די פאר ווערטער אויך דעם זעלבען געדאנק, ווייל דער חטא פון דור אנוש איז איינענטליך נישט ארויס געשריבען אין דער תורה, דער פאר האבן אונזערע הכמים פארשטאנען אז אין די ווערטער אז הוחל לקרא בשם ה׳ איז בעשריבען זייער חטא, ווייל עס שטעהט בלשון יחיד, אז הוחל הייסט עס אז יעדער איינציגער באזונדער האט זיך געהאט א באזונדער גאט, און האבען דעריבער געזאגט אז דור אנוש, דער דאזינער דור אנוש, וואס יעדער באזונדער האט זיך א אנדער גאט און זאגט אז זיינער איז דער אמת׳ער, אין לו חלק לעולם הבא ווען אלע מענשען צוזאמען וועלן האבען איין גאט און וועלן זאגען הנה אלקינו זה קיוינו לו . . . דאס איז די צייט אויף וועלכער דער פסוק זאגט וכל בני בשר יקראו בשם ה׳, [2] אלע מענשען צוזאמען וועלן גלויבען אין דעם זעלבינען לעבדיגען גאט, און עס וועט מעהר נישט עקסיסטירען קיין פארשידענע אמונות, פארשידענע אידיאלען און פארשידענע געטער. נור דער אמת׳ער אל שדי.

---

1) בראשית רבה. 2) ישעי׳ י.

נ ח.

ב.

טעמא! נח פלאנצט א וויינגארטען, אידען מיט נשמות פון חם און אידען מיט נשמות פון שם און יפת. . .

אין דער היינטיגער סדרה ווערט דערציילט; ויחל נח איש האדמה ויטע כרם, און נח דער ערד־מענש האט אנגעהויבען און געפלאנצט א וויינגארטען, וישת מן היין, און ער האט געטרינקען פונ'ם וויין, וישכר, און איז שכור געווארען, ויתגל בתוך אהלו, און איז געבליבען א אויפגעדעקטער אין זיין געצעלט, וירא חם אבי כנען את ערות אביו, און חם דער פאטער פון כנען האט געזעהען די ענטבלויזונג פון זיין פאטער, ויגד לשני אחיו בחוץ, און ער האט דאס געזאגט צו זיינע צוויי ברידער וועלכע זענען געשטאנען אין דרויסען, ויקח שם ויפת את השמלה, האבן שם און יפת גענומען דאס לייליך, וישימו על שכם שניהם, און האבען עס ארויף געלייגט אויף זייערעביידענס אקסעל, וילכו אחורנית, און זיי זענען געגאנגען אונטער־ווייליכס, ויכסו את ערות אביהם, און האבען צוגעדעקט דיע ענטבלויזונג פון זייער פאטער, ופניהם אחורנית, און זייער פנים אומגעקערט, וערות אביהם לא ראו, און די ענטבלויזונג פון זייער פאטער האבען זיי נישט געזעהען.

אויף די ווערטער, ויחל נח איש האדמה ויטע כרם, זאגען אונזערע חכמי המדרש, ויחל, שעשה עצמו חולין [1]), נח האט זיך דערמיט וואס ער האט געפלאנצט א וויינגארטען פראסט געמאכט, דאס הייסט אז נח, אויף וועלכען די תורה זאגט איש צדיק תמים, האט זיך גענומען צו א געמיינע ארבייט, פלאנצען א וויינגארטען, אין אמת פארשטעהען מיר נישט פאר וואס אונזערע חכמים האבען בעטראכט די באשעפטיגונג פון פלאנצען א וויינגארטען פאר נידריג, ווען מיר זעהען אז בכלל איז וויין בא אידען זעהר חשוב, פיל מצות פון דער אידישער תורה זענען פארבינדען מיט וויין, קדוש היום שבת צו נאכט'ס אויף וויין, איז מן התורה, אזוי ווי אונזערע חכמים זאגען אויפ'ן פסוק, זכור את יום השבת לקדשו [2]) זכרהו על היין [3]), הבדלה איז אויך מן המבחר אויף וויין, ארבעה כסות פסח אויף דער נאכט איז יעדער איד מחויב צו טרינקען אין דוקא פון גוטען וויין, מן המובחר, אפילו א

1) מדרש מובא ברש"י במקומו. 2) שמות כ'. 3) ברכית כ"ו.

ארימאן וואס נעהמ אין די הייזער, דארף פארקויפען זיין מלבוש אדער לייען אויף א משכון און קויפען ארבעה כסות [1]) בענשען מזומן איז א מצוה אויף א כוס ויין, אין בית המקדש האט מען מנסך געווען ווייז אויפ'ן מזבח, צוליב דעם השובות פון וויין האבען אונזערע חכמים קובע געווען א בעזונדערע ברכה אויף איהם, בורא פרי הגפן [2]) און מיר זעהען אויף וויפיל די דאזיגע משקה איז טאקי בעליבט בא אידען, ווען א קינד ווערט נאר א איד און מ'רופט איהם א אידישען נאמען טריפט איהם שוין דער מוהל אריין עטליכע טראפען וויין אין מיילעכעל ווען ער זאגט די ווערטער, בדמיך חיי, און ווען דער מענש שטארבט און מ'איז איהם מטהר איז א מנהג איהם צו באשפריצען מיט וויין זאגענדיג דערביי דעם פסוק, וזרקתי עליכם מים טהורים, [3]) פון דעם אלעמען זעהט זיך ארויס אז וויין איז נאר א השובע משקה בא אידען, פאר וואסושע האבען אונזערע חכמים בעטראכט פאר נידריג דאס וואס נח האט געפלאנצט א וויינגארטען און די תורה האט דארויף מרמז געווען מיט'ןווארט ויחל, פון לשון חולין פראסט, געמיין, מערער וואלט געפאסט צו זאגען דאס ווארט ויחל און זאגען דארויף שעשה עצמו חולין, אויפן ווארט, וישכר, ווייל שכרות איז באמת א געמיינע זאך, אבער ווי אזוי פאסט עס צו זאגען שעשה עצמו הולין אויף ניטע כרם, ווען דאס פלאנצען פון א וויינגארטען איז פאר זיך אליין זעהר א חשובע באשעפטיגונג ווייל דאס בריינגט ארויס דעם וויין אויף וועלכען דער פסוק זאגט, ויין ישמח לבב אנוש. [4])

אבער נאך מעהר וואונדערט אונז דער מאמר אין מדרש וואס ווערט געבראכט צו דעם ענין פון נח'ס פלאנצען דעם וויינגארטען, דארויף דערציילט אונז דער מדרש [5]) אז ס'איז צו איהם געקומען דער שטן און האט צו איהם געזאגט, נח ווילסט איך זאל מיט דיר זיין א שתוף צום פלאנצען דעם וויינגארטען ? יא — האט איהם נח געענפערט, באלד דארויף האט דער שטן געבראכט א שאף און האט זי געשחטען אויפ'ן וויינשטאק, דער נאך א לייב און האט איהם געקוילעט און נאך דעם האט ער אויך געבראכט א חזיר און איהם געקוילעט אויפ'ן וויינשטאק, און ווענען וואס האט דאס דער שטן געטאן, כדי צו ווייזען נח'ן אז ווען א מענש טרינקט איין גלאז וויין ווערט ער באשיידען ווי א שאף, ווען ער טרינקט אבער מעהר ווערט ער שטארק ווי א לייב, ווען ער טרינקט נאך מעהר ווערט ער ווי א חזיר וואס וואלגערט זיך אין דער בלאטע, לויט עס ציינט אויס האט דער שטן געוואלט אב האלטען נח'ן ער זאל נישט פלאנצען דעם וויינגארטען מיט דעם ארגומענט ווייל דער וויין וועט בריינגען מענטשען צו שכרות זיי זאלען זיך וואלגערען אין די בלאטעם איז האך די פראגע ווי קומט

[1]) שו"ע או"ח ס' תע"ב. [2]) ברכות ל'. [3]) מנהג מבוא בס' מעבור יבוק.
[4]) תהלים. [5]) מדרש אבכיר. ילקוט נח רמז קל"ד.

עס צום שטן, וואס זיין גאנצע ארבייט איז, אראָב צו פירען די מענשען פון גוטען וועג און זיי צו ריידען צו אלדעס בייז, ווי קומט עס צו איהם אז גראד דא זאל ער ווערען אזוי גוט און פיין און וועלען פארמיידען נחין פון צו פלאנצען דעם וויינגארטען, דורך דעם ווייל דער וויין וועט מאכען די מענשען פאר שכורים, אדרבה, דאס וואלט דאך דער שטן בעדארפט וועלען, דאס וואלט דאך בעדארפט זיין דער גאנצער באנעהר זיינער ?

נור הערט רבותי, ווען מיר בעטראכטען די געשיכטע פון די גאנץ אלטע פעלקער זעהען מיר אז אין די אלטע צייטען אויב מענשען, האבען געזעהען פון איינעם א אויסערגעוועהנליכע גבורה אדער א אנדער אויסערארדענטליכע טהאט האבען זיי איהם געמאַכט פאר א גאט, און אזוי איז געוועהן נמרוד גערעכענט פאר א גאט, פרעה און נאך אנדערע זענען געוועזן גאָטען, אין די אזיאַטישע האלב ווילדע לענדער ווערט נאך אין די לעצטע צייטען פאררעכענט דער קייזער פונ׳ם לאנד אלס א גאָט, און אזוי ארום זענען ענטשטאנדען פיל געטער אין אלטערטום עס איז גענוג א קוק צו טאן אין די אלטע רוימישע און גריקישע מיטיא־לאגיען צו זעהען ווי אזוי עס ווערט דארט בעשריבען דאס לעבען און ווירקען פון אנצייליגע געטער פון די אלטע צייטען.

אידען האבען קיינמאל נישט געגלויבט אין קיין מענשען גאט, משה רבינו וועלכער האט בעוויזען אזוי פיל וואונדער, זאגט אויף איהם די תורה, וימת שם משה, וגו׳ ויקבור אותו בגי מול בית פעור, [1]) דערמיט ווייזט די אידישע תורה, אז סוף כל סוף איז משה געווען א מענש, א בשר ודם, און איז געשטאָרבען ווי יעדער מענש און ליגט אין זיין קבר אויפ׳ן הר נבו, אונזערע הייליגע אבות האבען אויך נישט געוואלט אז מ׳זאל זיי מאַכען פאר א גאָט, אזוי ווי מיר געפונען אז יעקב אבינו האָט זיך געבעטען בא זיין זין יוסף, אל נא תקברנו במצרים [1]), זאָלסט מיך נישט באַערדען אין מצרים, און די חכמי המדרש געבען אן איינעם פון די אורזאכען וואס יעקב האט נישט געוואלט ליגען אין מצרים, כדי די מצרים זאלען איהם נישט מאַכען פאר אָ אָבגאָט. [2])

נח, אויך ווען די תורה זאָגט, איש צדיק תמים, האט אויך געוואלט אויס־מיידען די דאזיגע זאך, ער האָט מורא געהאט אז מענשען וואס וועלען הערען די וואונדער אז ער איינער איז איבערגעבליבען פונ׳ם מבול קאטאסטראפע און האט מיט דער תבה גערעטעט די באַשעפענישען פון דער ערד פון געגצליכען אונטער־גאנג, וועלען זיי איהם וועלען מאַכען פאַר א גאָט, אזוי ווי דער מנהג איז געוועזן אין די אלטע צייטען, האט ער געזוכט צו טאן א זאך דורך וועלכער ער זאל פאַר־לירען זיין פרעסטיזש אין די אויגען פון דער וועלט און מענשען זאָלען איהם נישט מעהר וועלען רעכנען פאר א גאָט, און זאָל פערבלייבען א פשוטער בשר

1) בראשית מ״ז. 2) מדרש רבה מובא ברש״י במקומו.

ודם. און ער האט צוליב דעם אנגעהויבען פלאנצען א וויינגארטען ער זאל טרינקען וויין ביז צום שכרות און טאן א זעלכעס וואס פאסט פאר א שכור און וועט אזוי ארום דעסקרעדיטירט ווערען אין די אויגען פון די מענשען זיי זאלען איהם נישט רעכענען פאר א גאט, און דאס האבען טאקע אונזערע חכמים געמיינט צו זאגען אויפ'ן פסוק, ויחל נח איש האדמה ויטע כרם, שעשה עצמו חולין, אז נח האט געמיינט דערמיט וואס ער האט זיך באשעפטינט מיט פלאנצען א וויינגארטען, ער זאל זיך דערמיט אליין מאכען פראסט אז מענשען זאלען איהם נישט רעכנען פאר א גאט.

איצט פארשטעהען מיר שוין אז דעם שטן האט דאס נישט געשמעקט, ווייל ער האט געוואלט אז מענשען זאלען דוקא יא מאכען נח'ן פאר א גאט, און האט דאריבער געוואלט איהם אבווענדען פון פלאנצען דעם וויינגארטען און האט איהם צוליב דעם פארגעשטעלט דאס שלעכטיגקייט פונ'ם ווייו, נח אבער, אזוי ווי אלע פרומע לייט, האט דעם שטן נישט געפאלגט און האט זיך געטאן זיין זאך מיך דער דערמאנטער כונה . . .

און נח, דערציילט אונז די תורה, האט געהאט דריי זין, שם חם און יפת, חם איז געווען א גראבער נפש, אזעלכער וואס וויל נישט ארייגדרינגען אין דער כונה פון יענעמס מעשים אזעלכער וואס אז ער זעהט פונם צווייטען א פעהלער קען ער איהם נישט דן זיין לכף זכות, מקיים צו זיין די רייד פון אונזערע חכמים והוה דן את כל האדם לכף זכות [1]) און אזוי ווי ער האט דערזעהען נח'ן שכור און א נאקעטען אין זיין געצעלט, איז ער באלד געלאפען און דערציילט זיינע צוויי ברידער שם און יפת, חם האט געזעהען את ערות אביו, די שענדליכע טאהט פון זיין פאטער, אבער ער האט נישט געקענט מלמד זכות זיין אויף איהם צו געפונען מיט וואס צו צודעקען די שענדליכע טאהט זיינע, שם און יפת זענען אבער געווען א אנדער סארט מענשען, אזעלכע וואס אז זיי זעהען צו מאהל א פעהלער פון איינעם, זוכען זיי מיט וואס צו צודעקען דעם פעהלער און אזוי, האבען זיי זיך אויך באמיהעט צו געפונען די כונה וואס זייער פאטער, דער איש צדיק תמים, האט געהאט דערביי, צוליב וואס ער האט דאס געטאהן, און זיי האבען טאקע געטראפען זיין מיין, דערציילט אונז די תורה, ויקח שם ויפת את השמלה און חם ויפת האבען גענומען דאס ליילעך, עס שטעהט נישט ויקחו, און זיי האבען גענומען נאר ויקח לשון יחיד, וויילביידע ווי איין מענש האבען געטראפען די כונה פון זייער פאטער, ויכסו את ערות אביהם און האבען דערמיט פארדעקט די מאוסה טאהט פון זייער פאטער און די תורה דערציילט אונז ווייטער, ופניהם אחורנית, דאס הייסט זיי האבען געזוכט די פריינע סבה וועלכע האט זייער פאטער געבראכט צו דיזער מעשה

---

1) אבות פ"ב.

וערות אביהם לא ראו, אזוי אז זיי האָבען גאָר אין דעם גאַנצען ענין נישט נע־זעהען קיין שענדליכע זאך בא זייער פאטער, און די ענדע איז געוועהן אז, ויקץ נח מיינו, ווען נח האט זיך ערוואכט פון זיין וויין, וידע את אשר עשה לו בנו הקטן, און איז ערפאהרען וואס זיין קלענערער זין — דאס הייסט, נישט נור קלענער אין יאהרען, נור אויך קלענער און נידריגער אין שכל און אין כאַ־ראקטער — האט איהם געטאהן, האט ער איהם געשאלטען, עבד עבדים יהיה לאחיו, ווערענד די איידעלע שם און יפת האט ער גבענשט און האָט געזאָגט, ברוך ה' אלקי שם וגו' יפת אלקים ליפת וישכון באהלי שם . . .

וואס לערנען מיר דערפון ?

פאַרהאַנען גראָבע מענשען מיט פערדארבענע כאראַקטערע, דער גלגול פון חם, וועלכע זענען נישט אומשטאַנד יענעם דן זיין לכף זכות, און ווען זיי זעהען פון איינעם א פעהלער ווילען זיי נישט אריינדרונגען אין יענעמס כונה וואס ער האט דע־ביי געהאט, און זעהען נאר דאס שענדליכע איין יענעמס מעשים, פונקט אזוי ווי חם האט געזעהן, את ערות אביו, דאגעגען איז אבער אויך פאַרהאַנען איידעלע מענשען מיט די נשמות פון שם און יפת, וועלכע פארשטעהען דן צו זיין יעדען לכף זכות, און ווען זיי זעהען אפילו פון איינעם א פעהלער בעמיהען זיי זיך אויסצוגעפונען יענעמס כונה וואס ער האט דאביי געהאט און זיי זענען מקיים וואס אונזערע חכמים האבען געזאגט : אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום [1]) אזעלכע איידעלע נשמות קענען נישט זעהען יענעמס פעהלער פונקט אזוי ווי שם ויפת, וואס די תורה זאגט אויף זיי, וערות אביהם לא ראו.

אזעלכע פארשוינען מיט די נשמות פון שם און יפת איז בא אונז אידען געווען פיל אין פריערינען דור, אידען האבען זיך ליב געהאט, און ווען מ'האט אפילו געזעהען איינעם טאן א פעהלער האט מען געזוכט צו פאַרדעקען דעם פעהלער און מלמד זכות זיין. איצט זענען מענשען שלעכט געוואָרען, איינער האט פיינט דעם צווייטען, און בא אונז אידען האבען זיך שוין אויך פארמעהרט א זעלכע וואס האָבען אין זיך די נשמה פון חם, זיי קענען קיין גוטס נישט זעהען איינער באם צווייטען, און דאס ברייגנט אויף אונז אָן בערג מיט צרות ר"ל. שוין די העכסטע צייט עס זאל אויף הערען שנאה און האס צווישען אידען עס זאל מקוים ווערן בא אונז, יהי' שלום בחילך, שלוה בארמנותיך למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך אמן.

---

1) ברכית י"ט.

לקוטים ממבחר הדרושי

על הפסוקים ומאמרי חז"ל והענינים הנזכרים בהדרשות הקודמות

נ ח

לדרוש א.

א) ותמנע היתה פלגש לאליפז בן עשו (בראשית ל"ו) ובדה"י א לו. נחשבה בין בני אליפז ובין בני שעיר? ולכן כתב רש"י דהיא היתה ממזרת בת אליפז מאשת שעיר ואח"כ היתה לו לאשה ובזה מיושב מה דאיתא בגמרא (סנהדרין צ"ט) היא (תמנע) בעי לאיגיורי באתה אצל אברהם וכו' ולא קבלוה. דקשה מפני מה לא קבלוה אברהם הלא הרבה נפשות גייר כמ"ש ואת הנפש אשר עשו בחרן אבל לפי האמור ניחא, כי היתה ממזרת וכתיב, ממזר לא יבא בקהל ה' [1].

ב) שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד (דברים ו') לא די שכל אחד מישראל יחשוב בלבבו שה' אלקינו ה' אחד, כי החוב על כל אחד לאמור לחברו, שמע ישראל, ודע, כי ה' אלקינו ה' אחד [2]

ג) א"י. כנודע ה' הוא רחמים ואלקים הוא דין, וצריך האדם להאמין דכל מה דעביד רחמנא לטב עביד, וגם כשהשי"ת מתנהג עמו במדת הדין התכלית הוא ג"כ רחמים, וזה, שמע ישראל, צריך אתה לשמוע ולהבין, כי ה' אלקינו בין מדת הרחמים בין מדת הדין, ה' אחד, הכל הוא ברחמים ואם ככה אתה תבין אז ואהבת את ,ה' אלקיך" תאהוב אותו בין כשיתנהג עמך במדת הרחמים בין כשיתנהג עמך במדת הדין. [3]

ד) אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים היה בדורותיו (בראשית ו) יש לדייק במלת איש שהיא כמיותרת כי לכאורה היה די לכתוב נח צדיק תמים הי', אכן הכתוב בא לרמז פה מה שאמרו חז"ל עה"כ, אשרי איש ירא ה', איש ולא אשה? א"ר עמרם אמר רב אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש (ע"ז י"ט) פירוש כשהוא בחור ומהיר להכיר את בוראו קודם ימי הזקנה, ובזהר איתא מפני שיבה תקום ר"ל תקום לשוב לבוראך קודם ימי השיבה, ובזה יש לפרש גם סיומא דקרא

1) הרי"ף. 2) מצאתי. 3) הגאון ה"ק הח"ס זצ"ל.

והדרת פני זקן עפ״י מ״ש ז״ל שהצדיקים היו אומרים, אשרי ילדותינו שלא ביישה את זקנותינו (סוכה נ״ג) וכשהוא שב לה׳ קודם ימי השיבה אז הזקנה לו הוד והדר בלא בושה וכלימה, ולזה רמזה התורה גם אצל נח, שהיה „איש״ צדיק תמים, כי מנעוריו בהיותו עוד איש וכח עלומים לו הי׳ צדיק וישר, וברש״י עה״כ ומשה עלה על אלקים, כל עליותיו היו בהשכמה, וכ׳ מא״ד ע״ד הצחות, כי כל עליותיו שנתעלה מרע״ה והתקדש ליוצרו לא הי׳ לפנות ערב בימי הירידה רק בהשכמה באביב חלדו, ורוב תענונות בני אדם בהיכל המלך לא הטו את לבבו מאהרי ה׳ וכן איתא בזהר שמות כי מיום שנולד משה לא זז רוה״ק ממנו ובעודנו בטל ילדותו לא ינק מן המצריות. [1])

ה) ומזה תוכחת מגולה לאנשים רבים שבימי נעוריהם הם הולכים אחרי שרירות לבם הרע, ורק כשיגיעו לימי הזקנה ואין עוד בכחם למלא תאותם, יתחילו לשקוד על דלתי בית הכנסת יום יום נושאים עיניהם למרום ושוכחים את מעשיהם מקודם ולא עוד אלא שנעשים למוכיחים ולמוצאי עולות והסרונות במעשי זולתם ונעשים יהודים יפים, אנשים כאלה אינם במדרגת בעלי תשובה אמתים ועליהם אמרו רז״ל במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד (ברכות ז׳.) מפני הסרחון של מעשיהם הקודמים [2])

ו) התהלך לפני והיה תמים (בראשית י״ז) פירש״י במצות מילה, כנודע מצות מילה היא היסוד של האומה הישראלית, כי בזה נבדלת מכל העמים שאין להם חותם אות ב״ק כי כל האותות כמו שבת ומועדי ה׳ ותפלין וציצית אפשר לפורקי עול להסיר מעליהם מש״אכ מצות מילה, וגדולה היא מצות מילה שע״י יוכל האדם להגיע למדרגה גבוה מאד לחזות פני ה׳ מה שאין הערל יוכל להגיע לזה, ודורשי רשימות מצאו רמז לזה, כי מילה ר״ת מי יעלה לנו השמים וחכמי הסוד אמרו כי באדם יש האותיות של השם, הויה והוא צלם אלקים והמילה מורה על אות היוד של השם, וז״ש הקב״ה לאברהם, התהלך לפני, במצות מילה, והיה, הם האותיות של שם הויה, יהי׳ אז, תמים, כי המילה תשלים אות היוד של השם הויה. [3])

ז) תמים תהיה עם ה׳ אלקיך (דברים י״ח) אם יש לאדם טובה רבה ואינו הולך ברכי ה׳, אז האדם הוא בשלוה אבל השי״ת הוא בצער כמ״ש, בשעה שאין ישראל עושין רצונו של מקום הם מתישין כחו של מעלה ואם האדם הוא עני וסובל דחקות ובכל זאת הוא שומר תורה ומצוה, הנה להשי״ת יש נחת ממנו, אבל האדם הוא בצער, ולכן אמרה התורה — תמים תהי׳ עם ה׳ אלקיך ר״ל שיהי׳ נחת גם לך גם להבורא וזה יתכן רק כשהי״ת ישפיע לאדם עושר וכבוד לא יסיר מן הדרך הטוב. [4])

ח) סוף דבר הכל נשמע את אלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם

---

1) הרה״ג ר׳ צבי הירש פערבער לונדאן. 2) ד״ע. 3) מצאתי. 4) ד״ע.

(קהלת י״ב) בכל מעשי המצות צרוכים לשנים, לעשות המצוה בפועל וגם במחשבה כי מצות צריכות כונה, וכל האומר כי די במחשבה לחוד, או שעושה המצוה בפועל ולבו בל עמו הוא כחצי אדם וז״ש, סוף דבר הכל נשמע, את אלקים ירא בכונה טהורה ואת מצותיו שמור לעשותם בפועל, כי זה, שמקיים הכונה והמעשה כל׳ האדם הוא אדם שלם ולא חצי אדם. [1]

ט) סוף דבר הכל נשמע את אלקים ירא ואת מצותיו שמור כי ,זה כל האדם (קהלם י״ב) כאמור למר אותנו החכם מכל אדם בדבריו אלה, כי על האדם להיות גם סור מרע גם עשה טוב, וחכמי המוסר הורו לנו מזה כי האדם צריך להיות דוקא תחילה סור מרע ואח״כ עשה טוב כמו שאמר שלמה בראשונה, את אלקים ירא, זה סור מרע ואח״כ ואת מצותיו שמור זה עשה טוב, כי אם יחליף האדם את השיטה ויקיים המצות כ״ז שלא נפטר מחטאיו הרי זה כזורע אל הקוצים, כי העיקר הוא סור מרע ואח״כ עשה טוב, ובזה מובן מה שמצינו לפעמים אדם שמסגל מצות ומע״ט ואח״כ יוצא לתרבות רעה, משום שעשה המצות בעת שהי׳ לו חטאים ובזה יש לפרש הכתוב, בנים ובנות תוליד ולא יהי׳ לך כי ילכו בשבי, ע״פי דברי האלשיך עה״כ וילדו לו בנים ובנות כי המ״ע שאדם מקיים נקראים בנים והלא תעשה נקראו בנות ולזה אמר הקרא, בנים ובנות תוליד, היינו אם תהי׳ קודם בבחינת עשה טוב ואח״כ סור מרע, ולא יהיו לך כי ילכו בשבי שהסט״א גוזלים אותם, ויש בזה למצא רמז במה שאמרו רז״ל בת תחילה אם האדם הוא תחילה סור מרע סימן יפה לבנים הם המצות ומע״ט שיתקיימו אצלו וז״ש הכתוב, וירא ה׳ וינאץ מכעס בניו ובנותיו (דברים ל״ב) שהחליפו השיטה כי עשו הטוב טרם סרו מרע ובזה הראו כי דור תהפוכות המה בנים לא אמון בם [2].

י) עתה שמע בקולי איעצך ויה׳ אלקים עמך (שמות י״ח) כשאמר יתרו למשה איעצך, הי׳ קשה בעיני עצמו, הלא משה בודאי חכם גדול ממני ואיך ירהיב הקטן ליתן עצה למי שגדול ממנו בחכמה, לזה אמר לו ויהי׳ אלקים עמך ובזה רמז לו למשה שאל יקשה לו עלין שיתן לו עצה, כי גם הקב״ה נטל עצה מן המלאכים בשעה שאמר נעשה אדם ואמרו ח״זל למדה תורה דרך ארץ שיהי׳ הגדול נמלך בקטן . . . [3]

יא) ואתן צאן מרעיתי אדם אתם (יחזקאל ל״ב) וברז״ל אדם אתם, אתם קרוין אדם ואין אומות העולם קרוין אדם (יבמות ס״א) המאמר הזה היה לקוץ מכאיב ולסילון ממאיר בעיני שונאי ישראל אויבי התלמוד, וגם רבים ממשכילי ישראל נכשלו בו יען לא עצרו כח להבינו על בוריו ולירד לעומק כונת חכמינו ז״ל, והאמינו שהדברים כפשוטם שחכמינו בעלי התלמוד לא חשבו בני עמים אחרים לבני אדם

1) הרה״ג ר׳ מיכל הלוי הורוויץ. 2) הגה״ק ר׳ שמואל גינצלער ז״ל. 3) הגה״ק ר׳ אברהם דוב מאוריטש ז״ל אבד״ק זשיטאמיר ומנ״ב בעיה״ק צפת.

ולכן ראוי להרחיב מעט הדבור בזה.

ראשית כל עלינו לדעת כי לפי האמת, המאמר, אתם קרוין אדם ואין אוה"ע קרוין אדם הוא רק מאמר אגדה ולהלכה אינו כן והראיה ממשנה (כלאים פ"ח מ"ו) ואדם מותר עם כולם למשוך לחרוש ולהנהיג ונודע לדינא שגם הנכרי מותר לחרוש, למשוך ולהנהיג עם כל מיני הבהמות ואין בהם משום כלאים.

ואמנם הדן דין אמת והשופט בשכל ישר ומי שיש לו חיך לטעום נועם מליצות חכמינו ז"ל יודע כי המאמר, אין אומות העולם קרוין אדם, אינו בא להוציא את הנכרי מכלל אדם באופן שמותר לשפוך את דמו או לעבוד בו עבודת פרך בלי משכורת כמו עם בהמה, רק הוא מליצה הבאה למעטו רק מן המעלה העודפת שיש לישראל על שאר האומות כקבלת התורה ושמירת מצותיה וכדומה שעי"ז קרוים אדם המעלה ודוגמאות כאלה אנו מוצאים במליצות חז"ל הרבה, כמו מי שאין לו אשה, מי שאין לו קרקע אינו קרוי אדם (יבמות ס"ג) היעלה על הדעת, שלדעת חז"ל מי שאין לו אשה או קרקע איננו אדם באופן הפשוט? הלא כל בעל שכל יבין שהוא רק מליצה והכונה, להוציאו מן המדרגה של הרוב מבני אדם שיש להם נשים וקרקעות [1])

יב) ויש עוד למצא רעיון נכון בהמאמר הנ"ל. כי הנה ההבדל שבין ישראל לבין אומות העולם הוא גם בזה, שאצלם אין שום ערך לחיי האדם הפרטי במקום שנוגע לקיום המדינה ואשר העם, ובשעה שדרוש לצאת למלחמה לקראת האויב ולהגן על ארץ המולדת, הנה שום איש לא יוכל לפטור את עצמו מן המלחמה באיזה אמתלא שתהי', היתכן שיבא איש בשעה שמת־יעין על המלחמה ויאמר, נשאתי אשה חדשה, או בניתי בית חדש או נטעתי כרם ולא אוכל לצאת לצבא, לא כן בעם ישראל, עפ"י תורת ישראל יש לכל אדם פרטי חשובות וערך גם בשעה שנוגע לעניני קיום המדינה, כמו שמצינו בפירש בתורה, ודברו השוטרים אל העם וגו' מי האיש אשר ארש אשה וגו' ילך וישיב לביתו (דברים כ) ולזה כיונו רז"ל אתם קרוין אדם. אצליכם יש חשיבות וערך גם לאדם פרטי וחייו יקרים אפילו במקום שנוגע לקיום האומה ואשר העם ואין אוה"ע קרוין אדם, כי אצלם אין שום חשיבות וערך לאדם פרטי כלפי העם כלו [2])

יג) וראוי להביא פה הכונה בפירש"י (פרשה פנחס) שמביא בשם ר' משה הדרשן עה"כ, כי אתם המעט מכל העמים, ה' מעט, כי דעת התוס' על מה שאמרו חז"ל ואין אומות העולם קרוין אדם, כי „האדם" נקרא גם אוה"ע, א"כ אנחנו נקראים אדם והם נקראים האדם, ואז אנחנו מעט ה. מהם. [3])

---

1) מצאתי. 2) הגאון ר' בצלאל זאב שאפראן ז"ל. ועיין בספרי תורת הנפש חלק ראשון חוברת א' שהארכתי בזה בדברים נאותים. 3) הגה"ק ר' שמואל גינצלער ז"ל אבד"ק אויבערוויישע.

יד) ואתה תחזה וגו׳ והיה כל הדבר הגדול יביאו אליך וכל הדבר הקטן ישפטו הם וגו׳. ויבחר משה אנשי חיל וגו׳ ושפטו את העם בכל עת את הדבר הקשה יביאו אל משה וכל הדבר הקטן ישפטו הם (שמות י״ח) וקשה, יתרו אמר, כל הדבר הגדול יביאו אליך ואח״כ כתיב ואת הדבר הקשה יביאו אל משה?, וי״ל יען שיתרו הי׳ גוי והי׳ רגיל בנימוסיהם אשר אצלם העיקר אם הדבר נוגע לסכום גדול אז יציעו הענין לפני שופט גדול אבל אם הדבר נוגע לסכום קטן הגם שהענין הוא קשה לברר האמת עכ״ז יביאו הדבר לפני השופט הקטן, ע״כ נתן לו עצה, והיה הדבר "הגדול" יביאו אליך, העיקר שיהי׳ הדבר גדול סכום רב. אמנם אצלנו במשפטי ישראל העיקר היא אם הענין קשה לבררו יביאו לפני השופט הגדול כי אצלינו דין פרוטה כדין מאה, וע״כ כתיב ואת הדבר "הקשה" יביאון אל משה [1])

---

1) הרה״ג ר׳ אשר אנשיל יהודה מיללער.

נ ח׳

לדרוש ב.

א) וירא חם אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני אחיו בחוץ (בראשית ט׳) יש להבין למה תספר התורה כאן כי חם הי׳ אבי כנען, מה בצע לנו לדעת זאת? אולם כשנתבונן בדבר נראה כי התורה רצתה בזה להבליט פחיתת ערכו של חם ושפלת נפשו, כי הנסיון יורנו שיש בנים שובבים שלא ידעו להוקיר ולהכיר את הטובות אשר גמלו אבותיהם עמהם ואין מחלקים להם הכבוד הראוי, אבל כל זה הוא רק בעוד שהם עצמם אינם עוד אבות לבנים, אבל כשיולדו להם בנים ורואים את הטרדות והיניעות שיש להם עם בניהם, אז יתעוררו לכבד את אבותיהם, כי ע״י העמל שיש להם עם בניהם הם, יזכרו ויעלו על דעתם את התעמולות שהיה לאבותיהם עמהם, אבל חם היה כ״כ פחות ערך, שגם בהיותו אב לבנים לא התעורר בו הרגש לכבד את אביו, ולזה ספרה התורה כאן, וירא חם אבי כנען את ערות אביו, ר״ל אף שהיה אז אב לבנים בכ״ז לא התעורר בו הרגש של כבוד אב, וראה את ערות אביו ויגד לשני אחיו בחוץ [1]

ב) זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ׳) ואמרו הז״ל זכרהו על היין (פסחים ק״ו) ולכאורה קשה מנ״ל שעל היין? ונ״ל משום דיין מסוגל לזכרון כמ״ש וזכרו כיין לבנון, וא״כ מדכתיב זכור את יום השבת לקדשו, בודאי זכרהו על היין שמביא לידי זכרון [2]) ונ״ל דלכן תקנו ג״כ הד׳ כוסות על היין, כי גם בי״מ כתיב למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים [3]) ולדעתי זהו המקור מה שאמר רבא (מגילה ז׳) חייב אנוש לבסומא בפוריא משום שפורים הוא ענין מחית עמלק וגם שם נאמר, זכור את אשר עשה לך עמלק [4])

ג) וראוי להביא פה מה שמצאתי הטעם לכוסו של אליהו בליל פסח. כי הארבעה כוסות הם כנגד הד׳ לשונות של גאולת מצרים והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי, והגאולה העתידה רמוזה בפסוק, והבאתי אתכם אל הארץ, ויען שהגאולה העתידה תהי׳ ע״י אליהו נקרא הכוס הזה שמרמז על הגאולה העתידה כוסו של אליהו [5])

---

1) ד״ע. 2) הגאון חת״ם ז״ל פ׳ צו. 3) הרה״ג ר׳ אשר אנשיל יהודא מיללער
4) ד״ע. 5) הגאון ר׳ מרדכי בנעט ז״ל.

ובדברנו בשבח היין הנני להעתיק מה שכתבתי בענין זה בספרי תורת הנפש חלק ראשון חוברת ב׳ צד 80—74.

כידוע היו המדינים העתיקים עם של שכורים, גם היונים הקדמונים, שתו לשכרה, אבל מהלו את יינם עם שני חלקים מים, ורק על שמחות שתו יין חי וחזק, אבל ג״כ מעורב עם מעט מים, ביון העתיקה בחרו תמיד את „שר המשקים״ שעליו היה להחליט על ערך השמחה כמה מים לצקת אל היין, גם היהודים אהבו כוס יין כאשר ישבו עוד „איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו״ ביחוד הצטיינו „שכורי אפרים״ באהבתם העזה ליין. ראה (ל. חיים, די אמאלינע טרינקערס. איד. גאזעטען שנת 1920).

והנה גם היהודים לא שתו יין נקי, ומצינו בגמרא (ברכות נ.) אין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים, ואבא שאול הסתכל בעצמותיו של מתים וראה כי מי ששתה (בחייו) יין חי (בלתי מעורב במים) עצמותיו שרופים, ומי ששתה יין מזוג (מהול במים) עצמותיו חזקים וראה זה פלא דאפילו השמרים של היין אין להם דין יין נסך אם לא נתן עליהם מים, כן כתבו התוס׳ (בפי׳ ר׳ ישמאל בשם ר״ת) דלא מקרי דורדייא אלא כשנתן עליהם מים וראה (קהלת יעקב ח״ב מענה לשון אות ד׳ ס׳ קפ״ו) ובגמרא (ע״ז י״ח) כי אתא רב דימא, אמרה כנסת ישראל לפני הקב״ה, רבוש״ע, ערבים עלי דברי דודך יותר מיינה של תורה, פירש״י ז״ל, עיקר תורה שבכתב, וראה (עין יוסף שם) כי תורה שבכתב נדמה להיין כי כמו שהיין אינו ראוי לשתיה בלתי מים ככה התורה שבכתב מעומק המושג שלה א״א להשינה בלתי מימי התורה שבע״פ ויש יסוד גדול בההיים המוסרים של היהודים מה שלא הותר להם לשתות יין חי בלתי מעורב במים, כי הנה טבע היין להחם את הלבבות ולהביא את האדם לידי התלהבות יתירה עד אשר לפעמים יפרוץ את הגבול שנבלו הראשונים בעלי דעת ומיושבי השכל וכמו שאמרו (עירבון ס״ה) נכנס יין יצא סוד, ושוב: אדם ניכר בכוסו (שם) וטבע המים לקרר ולצנן את חומו של אדם ולהביא אותו למדת מתינות ורגיל בפי ההמון: הרוצה להזהר בדבריו, ימלא פיו מים, אולם מסגילת המים גם לקרר את האדם עד שיבא לידי קפאון גמור עד שיאבד הרגשותיו החמות לפיכך טוב ויפה למזוג את אלה ביחד לשתף את השכל הקר ואת ההגיון הישר עם הלב החם והסוער ועם הרגש הנעלה והנשגב השואף למרחקים ולגדולות ומזיוג שניהם תצא תולדה טובה אשר תהיה לברכה. ראה (ר׳ משה נאכט, מדרש משה צר של״א).

ובאמת הוא היין משקה חשובה מאד מעולם אצל היהודים, במקרא מצינו שהיין משמח אלקים ואנשים (שופטים ט.) ושלמה אמר תנו יין למרי נפש (משלי ל״א) יעקב בברכתו את בניו מזכירו לשבח (בראשית מ״ט) וראה (בראשית רבה פס״ג) יאהב יצחק את עשיו כי ציד בפיו, קופרא טבא לפימיה בסא טבא לפימיה. גם

חכמי התלמוד והמדרש הכירו חשיבות היין ואמרו שהתורה נמשלה ליין (תענית ז.) וראה (במדבר רבה פי"ג) תירה משולה ליין, יין עולה שבעים כך יש ע' פנים לתורה. ולכן מי שמצער עצמו מן היין נקרא חוטא (נדרים י') ואחד מן החכמים הגדולים אמר שהיין והבשמים הועילו לחכמתו (יומא ע"א) ולכן כל בית שלא נשפך בו יין כמים אין בו סימן ברכה (עירובין ס"ה) ומטעם זה נהגי' לשפוך מכוס יין של הבדלה מעט על הארץ לסימן טוב (הרמ"א), לפי השקפת חכמי התלמוד נחשב היין לאחד ממיני המזון הנחוצים לחיי האדם, ואסרו עבור זה לאסוף אוצרות יין כדי ליקר את השער (ב"ב צ.) וראה (שבת קכ"ט) מאי צרכי סעודה? וכו' שמואל אמר יין, לדעת רז"ל היין הוא רפואה לחלאים רבים, למחלת הלב, העינים וחולי מעיים ראה (שבת י"ב) ומי שרגיל לשתית יין יש לו גוף חזק (ברכות נ"א) וראה (שבת ס"ב) בריש כל אסון אנא חמרא *) וראה (שם ס"ז) שר"ע אמר על כוס וכוס חמרא וחיי לפום רבנן ותלמידהון. ביותר נחשב יין ישן. יוסף שלח ליעקב יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו (מגילה ט"ז) וראה (שיר רבה פ"א) מה יין זה כ"ז שהוא מתישן בקנקן הרי זה משובח, כך ד"ת כל זמן שהן מתישנין על אדם הם יותר טובים.

כנראה אהבו בני גליל ביותר יין ישן, כן פירש ר' חנינא בר פפא שהיה מצוי בחברת חכמי הגליל את הפסוק האוכלים למעדנים גלוסקין והמר עתיק, ור' יהושע בן לוי אחר שמנה מיני יינית מתהיל מן ההר שהוא לפי פירש רבי סימון קונדיטין (ירושלמי תרומות פ"ח) וראה (ירושלמי יבמות) מאי קרא? וחכך כיין הטוב. בן נזירא אמר, כהדין דשתי קונדיטין ר' יצחק אמר כהדין דשתי חמר עתיק, אע"ג דשתי ליה טעמא בפומי', וכל החכמים האלה היו בני גליל והיין המבושם המכונה ביונית וברומית קונדיטין בפיהם, ראה (בר טוביה, רבי שמעון בן נזירא הדאר שנת תרפ"ה גליון ל"ו) כן היתה נודעת העיר עסיא או אסיא ביינה המתוק עיין (שבת ק"ט, ע"ז ל.) וראה (שיר ערך מלין ע. אסיא. הירשענזאהן שבע חכמות חלק א' במחקרי ארץ אות ע' צד קפ"ז).

לדעת חכמינו ז"ל הרגיל ביין יש לו שכל טוב (הוריות י"ג) היין מחכים ופותח את הפה לדבר דברי חכמה וכשבאו יהודה וחזקיה אל המשתה לרבי, נתן

*) החכם פראפ. ג. זעליקאוויטש ביאר מאמר חז"ל הנ"ל בריש כל אסון אנא חמרא, באתר דלית חמר תמן מתבעי סמנים. בדרך צחות, החכם הזה חי בסוף ימיו באמעריקא במקום שאסרו שתיית היין ורק ע"פי פקודת רופא יוכל האדם למצא יין בבית המרקחת בתור סמי רפואה, וזה באתר דלית חמר, במקום שאי אפשר למצא יין לשתיה, תמן מתבעי סמנים, הולכים לבית המרקחת ולוקחים היין בתור סמי מרפא. ונודע שמרבים העם לשתות סמי־מרפא במדה גדולה כי כולם חולים אצל יין וביד כל אחד פקידות־רופא רבות ושותים כאוות נפשם כי אין חכמה ואין עצה נגד שותי יין — אפילו במדינות ארצות הברית שאיסר שתיית היין עמד בתוקף עז.

להם יין הרבה כדי שיוכלו לדבר דברי חכמה (סנהדרין ל״ה) ומענין הוא מה שסיפר אחד הרבנים מנכדי הגאון הצדיק ר׳ מנהם מענדיל מליבאוויץ זצ״ל שזקנו היה מלמד את החסידים שישתו ולא ישתכרו וזקנו הנ״ל היה יכול זה, שכמה שהיה שותה לא היה היין מאבד דעתו ואדרבה המוחין הי׳ אז בתכלית הגדלות, והי׳ אומר אז ד״ת עד למרבה, ופעם אחת היה חתונה בליבאוויץ אצל ש״ב והיה שם גם רבינו ושתה הרבה מאוד ואמר ד״ת הרבה מאד (בית רבי ח״ג עמוד ד׳ הערה ב׳) ומספרים על הבעש״ט שאמר פעם לבעה״ב אחד שהתאכסן אצלו: הלא יינך טוב למה כוסך קטן? והשיב לו הבעה״ב כי סכנה לשתות כום גדול ואמר הבעש״ט, אין אני מתירא מזה, ראה (שבחי בעש״ט צד 55 וצד 107).

ומפני שלפי השקפת ר״זל היין מחכים השתמשו בשם זה לכנות בו את האיש שהוא חכם גדול. וקראו אותו בשם חמרא, וכנגדו כנו האיש שאינו גדול כ״כ במעלת החכמה בשם חומץ, ראה (חולין ק״ו) אנא בהא מלתא כחלא בר חמרא לגבי אבא וכו׳ ובכלל היו נוהגין לציין את הראשונים בשם יין ואת האחרונים בשם חומץ (ס״מ פ״נ) וראה (מאיר כהאן ביסטריץ׳ ביעור טיט היין צד 33).

כאמור חשבו חכמי התלמוד את היין בין הדברים הנחוצים לחיי האדם, ובפרט למי שרגיל בו, וכשספרו למר עוקבא כי העני שמאסף עכורו בכל שבוע כסף לצרכי שבת, שותה יין ישן, השיב לא ידעתי מזה. ועתה כשנודע לי דבר זה, נחוץ ליתן לו יותר כפי שנתתי לי עד היום (כתובות ס״ז) ומטעם זה למדו ר״זל מן הכתוב, לא תעבוד בו עבודת עבד שלא ישתה האדון יין ישן והעבד יין חדש. ראה (קדושין כ״ט).

ויען שהיין היה חשוב בעיני חכמי התלמוד, מצינו שרב״ם מן החכמים סחרו ביין ראה (ב״מ פ״ג) וראה (ברכות ד) רב הונא תקיפי לי ד׳ מאות דני דחמרא וכו׳. וגם אביי התעסק במסחר היין (שם נ״ו).

ומפני חשובתו של היין יתענגו הצדיקים לע״ל עם היין המשומר משי״ב (בראשית רבה פל״ד) וראה (מדרש הנעלם פ׳ ת״ד״ת) א״ר יוסי יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית, אלו דברים עתיקים שלא נגלו לאדם מיום שנברא העולם ועתידין להגלות לצדיקים לע״ל, ואצל המקובלים היין על שמרים הוא סוד החכמה דעריך אנפין שבו מתלבש הגבורה דעתיק, וכתב החיים שהחכמה הוא דין רק שהדין הוא נכפה לשם וה״ס שאמרו בזהר, מוחא דשקיט ויתבי ושכיך כחמר טוב על דורדיא. ראה (עץ חיים שער א״א פ״ז) ובימות המשיח יתן הגפן את פריו בשפע גדול, כמ״ש אוסרי לגפן עירו ולשרקה בני אתונו כבס ביין לבשו ובדם ענבים סותה (בראשית מ״ט) ראה רש״י שם, נתנבא על ארץ יהודה שתה׳ מושכת יין כמעין, איש יהודי יאסור לגפן עיר אחד ויטענו ומשורק אחד בן אתון וראה

(כתובות קי"א) שמגפן אחד יוציאו לא פחות משלשים גרבי יין. וגם אדם הראשון כשהיה בגן עדן מלה"ש היו מסננין לו יין (סנהדרין נ"ט).

ור"זל אמרו: בריש כל מרעין אנא דם ובריש כל אסוון אנא חמר (שבת ס"ב) כתוב בקבלה אשר שם אהי' ברבוע בגימ' דם (אדמו"ר מלאדי לקוטי תורה פ' פקודי) ושם אהי' בבינה, דמינה דינין מתערין וזה בריש כל מרעין אנא דם והמתקה משם הוי', דשם הוי' הוא בחכמה כמ"ש ד' בחכמה וגו'. ובאשר נצרף הגימטריא דשם הוי' לדם הוא בגימ' יין, כ"ו עם מ"ד בגימ' ע' וזהו בריש כל אסוון אנא חמר (הצדיק ר' אהרן מקיידנוו, זכר צדיק ע' ח').

ואמנם לא רק שתית היין במדה ובמשורה אך גם שתיה מרובה ואפילו עד לשכרה לא היה רע בעיני חכמי התלמוד, ולדעתם מי שרגיל בזה ממציאים לו מן השמים לשתות, ראה (רבה ויקרא פ"ב) וראה (כתובות ס"ז) בההוא עני שבא לפני רבא וביקש ממנו שיתן לו בשר שמן ויין ישן, ולרבא לא היה לו אז ליתן לו בשר ויין והעני התעקש ולא רצה לקבל מרבא מה שנתן לו עד שבאה אחותו של רבא שלא ראה אותה תליסר שנה והביאה לו תרנגולת פטומה ויין ישן—ורבא קרא אז בהתפעלות כי הוא רואה בחוש איך השי"ת מזמין לשכור את יינו.

ומפני זה למדו זכות על השכור ואמרו אולי להפיג דאגתו שתי. ראה (כ"מ ס"ו) ויש לזה מבא גם בהלכה. כגון שלוה על משכון והמשכון שוה יותר מן ההלואה וכשהגיע יום הפדיה והיתה בזה אסמכתא. ואם היה שותה משקה דעת ר"א מדיפתא דלא קני המשכון ויכול עדיין לפרוע וליטול המשכון ששוה יותר דלהפיג דאגתו שתי ראה (הרב מנחם הכהן ראזיקאוו. מתורת צבי יוסף תשובה תנ"ז צד 156).

ומפני חשובותו של היין קבעו ברכה לעצמו לפניו ולאחריו וייחדו לקדוש ולהבדלה ולסעודת מצוה, אצל שבע ברכות בסעודת נשיאון ארבעה כסות לפסח לשתות בסעודת פורים. ואין אומרים שירה אלא על היין (ברכות ל"ה) כגון זריקת דמים ונסוך המים (שם [1]). בנחום אבלים תקנו לשתות עשרה כסות, ואח"כ הוסיפו עוד ארבעה כוסות ואחרי כן עוד ארבעה. ואמנם מאותו היום שהתינוק היהודי נכנס לבריתו של אברהם אבינו והמוהל נוטף טפה של יין על דמו השפוך ואומר .בדמיך חיי' עד יום האחרון לחייו, היין לו לסמל של אהבה לאלהים ולאנשים. ואין שמחה בלא יין. ברית מילה, פדיון הבן, בר מצוה, אירוסין, חתונה, שבת, יום־טוב —כולם יתקדשו ביין (ספיוואק, אין שכרות לישראל, קרית ספר שנה ב. חוברת ד. צד 279) ואפילו אחר שמת היהודי אחרי טהרתו מזלפין יין על ראשו ואומרים הפסוקים. מעין גנים באר מים חיים ונוזלים מן לבנון וגו' ראשו כתם פז קוצותיו תלתלים שחורות כעורב, כן מזלפין על עינו ואומרים הפסוק עיניו כיונים וגו' על

---

1) אמנם מצינו שירה גם בלא יין וכגון הלל שבשחיטת קרבן פסח (תוס' שם דה"מ אין) ועיין (תוס' זבחים ו' דה"מ והלא) דאין אלא לאו דוקא.

לחייו ואומרים: להיו בערונת הבושם וגו׳ על ידיו ואומרים ידיו גלילי זהב וגו׳ על שוקיו ואומרים שוקיו עמודי שש וגו׳ (מעבר יעבוק מחלקה רביעית סדר טהרת המת והזילוף).

וכששאלו לבן זכאי באיזה זכות האריך ימים, השיב דק בעבור שלא חסר לקדש על היין. פעם לא היה לו כסף לקנות יין על קדוש ומכרה זקנתו את כובעה והביאה לו יין, ובשכר זה כשמתה הניהה נ׳ מאת גרבי יין. וכשמת בן זכאי הניח ב׳ אלפים גרבי יין (מגילה כ״ז) ובא וראה שהשכר שקבעו להעוסקים בצרכי צבור באמונה נותנים גם לאלה שנותנים יין לקדוש ולהבדלה, ועומדים בשורה אחת עם אלה שנותנים פת לאורחים וצדקה לעניים. ואמנם מפני חשובותו הגדולה של היין החזיק הנפן את עצמו למיוחס גרול. ובא בטענה שלא יתלו עליו את המן, ונתן טעם לדבריו שהוא נותן יין לנסכים (תרגום שני).

כאמור גם שתיה מרובה של יין לא נחשב אצל היהודים לחסרון, והרוצה לנסך יין ע״ג המזבח ,ימלא׳ גרונם של ת״ח יין (יומא ע״א) ואשת חבר כהבר לענין זה ראה (יו״ד ס׳ רנ״א סעיף ט׳) כשחרב בית המקדש רצו רבים לגזור על עצמם שלא לשתות יין, בטענה, שמן היין הביאו נסכים ע״ג המזבח ועתה המזבח הרוס ומחאו ע״ז החכמים ואמרו, אם כן נגזר שלא נאכל לחם מפני שממנו הקריבו מנחות על המזבח והוא הרוס כעת (ב״ב ס׳) מפני חשיבתו של היין אצל היהודים נצמח שהעמים השכנים של היהודים השדו אותם שאלהי ישראל הוא בכחוס אלול השכרות אצל היונים, ופלוטארך התאמץ להוכיח זאת באותות ובמופתים רבים. ראה (מיזעס. העמים העתיקים וישראל צד 93-92-20) ואמנם אצל היונים והרומים היה האליל דיונסום הממונה על היין אלהי כל הצמחים והפרחים והיה מושל על כח המפרה והמרבה כל היקים בהבל, ראה (ספר סגילת הצמחים, ובאוצ״הש ערך גפן).

החשובות של היין לא פסקה אצל היהודים במדה ידוע גם בהימים המאוחרים גם בזמן הרמב״ם הורגלו לשיר שירי תהלה על היין ראה (פירש המשניות להרמב״ם סנהדרין) ומצינו שירי־תהלה רבים להיין בהדיוואן של ר׳ יהודה הלוי ראה (אוי״ ע. יין) וגם היום אימרים לחיים רק על כוס יין, וראה שהחמירה התורה כמה חומרות באכילה, ואלו לגבי שתיה אין אנו מוציאים אף איסור אחד, תאמר: יין נסך ?—הרי איסור זה אינו איסור ראשון ומקורי אלא תולדה של איסור אחר, איננו אב איסור אלא תולדה בלבד ראה (ר׳ משה נאכט, מדרש משה צד רפ״ז).

כאמור היו בזמן הנביאים ובזמן התלמוד שכורים בישראל, כנראה מכמה פסוקים בתנ״ך ומאמרי הז״ל, אבל במשך הגלות הארוך גם שונאינו מודים ואומרים, כי אין שכורים לישראל, ומדוע ? האין יצר הרע לישראל ? יש ויש בנו יצר הרע, אבל היצר טוב גוברת השקת החיים ומלחמת החיים בסביבה

המלאה שנאה, קנאה רציחה והרג הם למדו אותנו לנטות אחרי היצר טוב, הם חזקו רוחנו ואמצו לבנו לשתות יין ולא להשתכר, לו הלכו היהודים במשך גלותם אחרי היצר הרע כהגוים אשר היו בתוכם ומספר שכורי ישראל היה כמספר שכורי הגוים אז כלנו אבדנו ולא נשאר לנו שריד ופליט, הפככות היא היא שעמדו לנו. .

ד) וימת שם משה עבד ה׳ בארץ מואב וגו׳ ויקבור אותו בגי בארץ מואב מול בית פעור ולא ידע איש את קבורתו עד היום הזה (דברים ל״ד) צריך להבין למה האריכה התורה כ״כ לכתוב ולא ידע איש את קבורתו. ולא קצרה בלשונה לאמור ולא נודע קברו? לכן נראה שתורתנו הקדושה רמזה לנו בזה רעיון מוסרי יקר מאד, וזה מה שאמרו ז״ל, רגלוהי דבר איניש אינון ערבין ביה לאת־ דמיתבעי תמן מובילין יתיה (סוכה נ״ג) כי עינינו הרואות ששום אדם אינו בטוח במקום קבורתו אפילו זה שקנה בחייו מקום בבית הקברות שבעירו איננו בטוח ששם יקובר שיוכל היות בעת שעדין הוא חזק ובריא ולא יעלה על דעתו כי ימיו ספורים ואז יסע לרגלי איזה מסחר לעיר אחרת ופתאום יבא המות בהלונו וימות שם וימצא שם מקום קבורתו, וע״כ אמרו הז״ל, ליבעי איניש רחמי אפילו עד זיבולא בתרייתא שלמא (ברכות ה׳.) וכל זה למדנו ממשה רבינו ע״ה, כי משה רבינו שכל מטרתו הוה להכנים את ישראל לארץ ישראל, לבנות להם את בית הבחורה וגופו היה קדוש וטהור, עכ״ז נקבר בארץ מואב ולא זכה להיות נקבר בארץ יש־אל, מזה ילמוד כל אדם שאם משה רבינו לא זכה להקבר בארץ ישראל כש״כ שמכוסה מכל אדם מקום קבורתו, וז״ש התורה, וימת שם משה וגו׳ ויקבור אותו בגי בארץ מואב מול בית פעור, מזה יבין, כל אחד כי, לא ידע איש את קבורתו עד היום הזה, ששום אדם לא ידע מקום קבורתו, כי מקום הקבורה מכוסה מכל אדם [1]

ה) ויקבור אותו בגי בארץ מואב מול בית פעור (דברים ל״ד) פירש״י ז״ל קברו היה מוכן מששת ימי בראשית לכפר על מעשה פעור, וזה אחד מן הדברים שנבראו ע״ש בין השמשות, וקשה לאיזה צורך כתב רש״י שקברו הי׳ מוכן מששת ימי בראשית, ולכאורה לא הוי לי, למכתב רק, מול בית פעור, לכפר על מעשה פעור כמבואר במס׳ (סוטה י״ד) ונראה להבין דברי רש״י ז״ל עפ״י מאמרם ז״ל שאל פרוקלוס בן פלוספוס את ר״ג בעכו שהיה רוחץ במרחץ של אפרודיטי כתיב בתורתכם, לא ידבק בידך מאומה מן החרם, מפני מה אתה רוחץ במרחץ של אפרודיטי? א״ל אין משיבין במרחץ, וכשיצא א״ל אני לא באתי בגבולה היא באה בגבולי, שהמרחץ קודם להע״ז. (ע״ז מ״ד) וזה כונת רש״י דקשה ליה האיך נקבר משה רבינו ע״ה אצל הע״ז בית פעור, לכן פירש קברו הי׳ מוכן שם מששת י״ב, נמצא דהוא לא בא בגבולה, רק הע״ז באה בגבולו [2]

ו) ולא ידע איש את קבורתו עד היום הזה (דברים ל״ד) בגמרא (סוטה י״ד)

1) בשם גדול אחר. 2) בשם גאון אחד.

·וכבר שלחה מלכות הרשעה אצל נסטרא של בית פעור, הראוני היכן משה קבור עמדו למעלה, נרמה להם למטה, למטה נדמה להם למעלה, נחלקו לשתי כתות, לאותן העומדין למעלה נדמה להם למטה לאותן העומדים למטה נדמה להם למעלה, לקיים מה שנאמר, ולא ידע איש את קבורתו עד היום הזה ע״כ. במאמר זה צפון רעיון יקר, כי אם נתבונן במהלך הסתריתנו נראה כי לשונאי ישראל הי׳ דעות ושיטות שונות איך לאבדנו ולכלותנו ח״ו, יש שאחזו בשיטת אלה הצוררים שאמרו כי רק ע״י הלחץ והדחק ע״י מה שישללו מאתנו זכות אדם ודמנו יהי׳ הפקר לכל ישינו את מטרתם לכלות אותנו, ויש שאחזו בשיטה אחרת לתת לנו כל הזכיות ולהעלותנו על מרום פסגת ההצלחה שעי״ז נתערב בגוים ונלמד ממעשיהם עד אשר נתבולל עמהם וימחה שם ישראל מן האדמה, אבל הנסיון הורנו שאלה כמו אלה טעו בחשבונם, לא ע״י קשוי הגלות ולא ע״י רבוי הזכיות יעלה בידי שונאי ישראל להפיק זממם לעשות עמנו כלה. כי הסוד הזה האיך ובמה לעשות כלה עם ישראל הוא סוד כמוס לא נודע לשום עם ולשון, וזה שספרו לנו חז״ל במאמר הנזכר, כי מלכות הרשעה, שכל מגמתה היתה לכחד שם ישראל שלחה אצל המושל של בית פעור שהיה רשע כמוהו ורצה גם הוא לכחד שם ישראל, להתיעץ עמו היכן משה קבור, ר״ל איפא הוא הקבר שם עם ישראל המכונה בשם משה ונחלקו בדעותיהם יש, שאמרו להעלות את עם ישראל על פסגת ההצלחה ולתת לו חופש גמור ולהעניקו בכל זכיות המדינה ובאופן זה יכחד שם ישראל כי יתבולל בין העמים, וזה הוא קברו, אבל אלה שעמדו למעלה נדמה להם שהוא למטה, כי יותר טוב להפיק זממם ולכחד שם ישראל הוא להורידם למטה לגזור עליהם גזירות קשות ולקפח פרנסתם, ואלה שאחזו בשיטה זה וימררו חיי עם ישראל, נדמה להם כי לא זה הדרך לכחד שם ישראל רק יותר טוב היא השיטה האחרת להעלותם מעלה מעלה ונדמה להם שהקבר של עם ישראל הוא למעלה כי אז יתערבו ויתבוללו בגוים ויכחד שמם ח״ו, וכשנחלקו לשתי כתות ר״ל שאחזו בשתי השיטות האמורות, ראו ג״כ שטעו בחשבונם כי אלה שעמדו למעלה שאחזו בהשיטה הראשונה, נדמה להם שקברו של עם ישראל הוא דוקא למטה, עפ״י השיטה השניה יוכלו לכחד שם ישראל, ואלה שאחזו בהשיטה השניה נדמה להם שקברו של עם ישראל הוא למעלה, וכן נוכחו כל העמים כי אין עצה ואין תבונה נגד רצון ה׳ הרוצה בקיומה של אומה זו ולא רצה לגלות הסוד איך יוכלו לכחד שם ישראל, וזה שסיימו, לקיים מה שנאמר, ולא ידע איש את קבורתו עד היום הזה, כי זה הוא סוד כמוס ונעלם ושום עם ולשון לא ידע איך ובאיזה אופן יעלה בידם לכחד שארית ישראל [1].

1) הרעיון בעיקרו מצאתי.